

H. Pöögelmann

Asutaw kogu

ja

rahwawalitsus

„E d a s i“ raamatukogu

Tallinnas, sept. 1917

J
Fr. R. Kronzwardt nim.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

623

Trükitud „Päevalehe“ trükitojas.

Asutaw fogu ja ta ülesanded.

Revolutsion wiskas tjarismuse troonilt, purustas sellega terwe senise walitsusekorra, ülewalt ministeeriumidest peale kuni alla wallawalitsusteni, ära.

Rogu senine walitsemisemiis, mis selles seisis, et isewalitsuse nime all mõisnikuseisus ja suurkapital kindlaste ja täielikult oma kasude kohaselt riiki juhtisid, kuna selle politika tegelikuks täidesaatjaks kwiinunud ametnikkudekari — bürokraatia — oli, see sisteem seisab nüüd, nagu suur kokkulangenud hoone, waremetes.

Duna uut walitsusekorda weel ei ole, elame a j u t t i s e walitsuse all, nagu laagris. Kuid arusaadawalt on see walitsusekord väga lõikun. Siin pörkawad mitmesugused kihid wastamisi, kes kõik revolutsioni pärandust oma kätte tahawad kiskuda ja uut korda oma kasude kohaselt sisse seada. Selle tagajärjel on ajutine walitus nagu mängupall ühiskondliste kihtide omawahelises wõitluses.

Kiisuguse korraga ei wõi rahwas kaua leppida, jeda enam, et see eneses väga rasket hädaohtu peidab, nagu hiljutine wastrewoolutsioni wõimuhaaramise katse näitas. Rahwal on kindlat ja tugewat wõimutawis, kes kõik need ülesanded, kõik need nõudmised, mis rahwas revolutsioniwõitluses üles seadis, täide jaadaks.

Kiisuguse rahwawalitsuse kindlustajaks, uue walitsusekorra loojaks piabgi a s u t a w f o g u o l e m a . Ja selle fogu kokkufutsumine oleks üks ajutise walitsuse esimistest ülesannetest pidanud olema, kui ta

tõeste rahwa revolutsioniwõitused piatselt kinnitada oleks tahtnud. Rahjuks kaldus ajutine walitus sellelt teelt kaugele kõrwale ja lükkas mitmel korral asutawa fogu kofkutsumise tähtaega kaugemale.

Nüüd, kus wiimaks asutawa fogu walimised ja kofkutuleku aeg kindlaks määratud, kus iga täisialine kodanik walimistest osa piab wõtma, nüüd on iga kodaniku kohus ennast selle asutusega ja tema ülesannetega tutwustada.

* * *

Mis on asutaw fogu?

See on, lühidalt üeldud, rahwaesitajate fogu, kes, nagu eespool tähendatud, riigile uue walitusekorra piab ära määrama ja põhjusseaduse wälja töötama. See fogu läheb siisulikul lahku niihästi ajuti- sest walitusest kui ka harilikult parlamendist. Kuna asutaw fogu esitust piab kujutama, seisab ajutine walitus harilikult juhtumisi sinna sattunud isikutest koos. Teisestküljest eraldab asutaw fogu ennast parlament- listest rahwaesitusest seega, et wiimane ainult teatava- tes raamidest, põhjusseaduse piirides, uusi seadusi loob, kuna asutawa fogu wõimupiirid selles asjas kii- sendamata on. —

Niisuguseid asutawaid fogusid tunneb ajalugu nii mõndagi. Nii näituseks Inglismaa revolutsioni järel 17. aastasaja lõpul, Põhja-Amerika wabariigi asutamisel 1787. a., jt.; kuid oma nime sai see esitus Brantsuse juure revolutsioni ajast, mille jookkul see- sugune fogu kolm aastat töötas, 20. sept. 1792 kuni 26. okt. 1795. See fogu kautas Brantsusmaal kuning- riiklise walitusekorra ära ja seadis esimise wabariigi siise, mispärast teda ka asutawaks — wabariigi asuta- waks — foguks hakati nimetama.

Siljem on neid fogusid sagedaste kofku kutjutud, harilikult alati, kui kusagil revolutsioniline liikumine riigipõörde läbi wiis. —

* * *

Misjugune piab asutaw fogu olema.

Misjugune piab asutaw fogu kokkujead olema, kui ta oma ülesandega — revolutsioonilise rahwa nõudmisi uue riigikorra loomises ja uue põhjusseaduse valmistamises täita — rahuloldawalt waluis piab saama?

Wastus on: ta piab tõsine rahwaesitus, tõsine rahwatahtmise awaldaja olema.

Tõsine rahwaesitus wõib aga asutaw fogu ainult siis olla, kui rahwas oma asemikud sinna üleüldise, ühetasase, otsekohese ja jalajase hääletamisega walib.

Igal täisialisel kodanikul piab õigus olema asemikka walida, olgu see meeste- wõi naisterahwas, ükskõik mis usust wõi rahwusest, wõi misjugune ta ilma- waade. Minult nõrgameelsed ja need, kelle waimlike alawäärtuse kohta kohus otjuse annud, nende õigustid kaelakohtuliste kuritegude pärast kiltendades, piawad walimistest eemale jääma.

Igal kodanikul olgu ühesjugune õigus walida. Igaale kodanikule piab walimine wõimalikuks tehtama, ja ühegi walija hääle ei tohi enam kaaluda kui teise oma.

Hääletada tuleb otsekohese jelle kandidadi eest, keda walija omalt poolt asutawasse kogusse tahab saata. Walija ise piab teadma, kelle heaks ta oma hääle annab, ja — ümberpöördukt — walitud asemik piab otsekohese walijate ees wastutaw olema. Kui walimised mitmejärgulised on, siis on walijatel tihti raske jelle järele walwata, kas walitud walijad ka tõeste rahwanõudmiste kohajelt talitawad.

Hääletamine walimistel piab jalajane olema, et keegi walija otjustamise peale kõrwalt mõju ei saaks awaldada, mis walijat teisiti sunniks talitama, kui ta seda oma parema arwamise järele õigeks piab. —

Uga tõsise rahwaesituse walimiseks ei ole weel rahwalikust walimise seadusest küllalt. Piab ka wõimalus olema neid seadusi wabal taita. Selleks piab walijatel wõimalus olema walimise eel täieste

wabalt lihtsusetööd teha, koosolekuid pidada, kõiki küsimusi, mis asutawasse kogusse ja selle tegemusse puutuwad, niihästi juusõnal kui ka kirjalisult, trükiõnas, ilma kitsendufeta läbi arutada.

Need wiimased nõuded on seda tähtsamad, et tagurksed jõud, keda revolutsion on kõrwale liikunud, ilma libeda mõttluseta oma poliitikalist ja waralist ülewõimu käest ära ei taha anda ja jellepärast kõik jõud kokku wõtawad, et rahwaesitust, rahwatahtmise-awaldamist asutawas kogus wõltsida.

Tõsist rahwatahtmist awaldada ja rahwa nõudmisi, mis see revolutsionis üles seadis, täita wõib aga ainult õige, wabalt ja arusaamisega walitund esitajatekogu.

Misugused need nõudmised üksikasjaliselt on, mille täitmist revolutsioniline rahwas asutawalt kogult nõuab, ja misugused need juhtkirjad, millega ta oma esitajad sinna kogusse saadab, sellest alamal.

Esimine käsulaud ajutawale kogule.

Kolm esimest kükü.

1. Maaküsimuse korraldamine.

Enne kui asutaw kogu uue riigikorra loomisele saab asuda ja uut põhjusseadust wälja töötama hakata, piab need wana korra jäänuised ja wana wõimu alused, mis rahwas ise revolutsionilisel teel ja ajutine walitus mitte weel ei ole rahwawalituse teelt kõrwale pühkinud, ära äwitama. Justnagu wana hoonewaremed ennem tarwis on eest ära koristada, kui sinna uut ajemele hakatakse ehitama.

Keist wana korra alustest kõige tähtsam on mõisnikkude maaomandus. See maaomandus oli, mis Wenemaad majanduslikes edenemises takistas, mis siin tööstuse edu finni hoidis. See maaomandus oli mõisnikuseisuse ja sellega tsaarivalituse

koige võimsam majandusline tugi ja aluspõhi. See maaomandus jääks ka edaspidi rahwawalitsusele alaliselt ähwardawaks hädawuks.

Sellepärast on revolutsioonilise rahwa ülesanne, selle rahwa esituse ülesanne asutawas kogus, seda maaomandust jäwitada — kus rahwas seda senini weel mitte ise ei ole teinud.

Asutawa kogu esimine ülesanne on siis: kõik suurmaomandus — peale kogufondliste maaomanduste — rahwa omaks tunnistada, see on, eraomanduseõigus suurmaomanduste kohta ära kaotada. Selle hulka käiwad kõik endise keisrikaja, keisri perekonna isikute, kirikute, kloostrite, riigi, mõisniku-keisruse, mõisnikkude perekondade ja ükssikute eraisikute mõisad.

Kõik see maa tuleb, nagu üteldud, rahwa ülesandiseks omanduseks wõtta. Wene riigi päratut laust ja wäga lahkuminewaid kohalikka tingimisi filmas pidades oleks aga selle maa tarwitamist raske ühest ühisest kesklohasst, keskwalitsusest wõi ülemaalise rahwaesituse poolt korraldada. Sellega saaksid kohalikud maaomawalitsused palju paremine toime, kes märksa paremine kohalikka tingimisi tunnewad. Sellepärast tuleks maa tarwitamise üle otjustamine kohalike omawalitsuste hooleks anda.

Misjuguist maapidamisewiisi sellejuures soowitada tuleks, on üleüldiselt raske ära määrata. Minust seda piab üleüldise juhtnõrina filmas pidama, et ikka põllumajanduse edu sihtidest kinni peetaks ja mitte niisuguste wiiside juure ei mindaks, mis põllumajanduses alalhoidlust tähendawad ja põllutöötehnika edene- mist takistawad. Niisuguseks wiisiks aga tuleks nimelt suurmaomanduse wäikesteks tükkideks ära jaotamist nimetada. —

Kui meeles piame, et Wene talurahwa ammune hüksõna on olnud: maad ja wabadust! Kui filmas piame, et maaküsimuse otjustamine mitte ainult talupoegadele, waid juurel wõedul ka linnatöölilistele eluküsimuseks on, et see küsimus peaasjalikult selleks jõuks on, mis talupoegi sunnib revolutsiooni tuetama

— siis saame aru, misjugune tähtsus selle küsimuse otsustamisel terve revolutsiooni kordamineku kohta on.

Sellepärast piavad asutama kogus talupoegade ja töölise, see on terve revolutsionilise rahva esitajad kindlal üksmeelil selle küsimuse põhjalikult arastustamiseks välja astuma.

2. Töölise kontroll tööstuses ja kaubanduses.

Seejama tähtsus, mis põllumajanduses, talupoegade juures, suurmaamanduse äravõtmisel ja rahwa kätte andmisel on, seda on tööstuses ja kaubanduses töölise kontrolli sisseseadmine.

Senini oli kapitalist oma ettevõttes isevalitseja, ehk küll töölised kõik jaadused valmis tegid. Seda oma isevalituslikult võimu ei tarvitunud kapitalist mitte ainult otsekohejeks töölise väljafurnamiseks, vaid selle kaudu oli ka terve riigi majanduslike elu jaatus väikse ettevõtjatekildkonna kätte antud. Misjuguuste tagajärgedega, seda näitab tööstuse arenemine kõigil maal, seda näitab eraldi iseäralisest küljest Benemaa praegune majandusline lagunemine kõige, mis selle lagunemise kaugas käib.

Harilikudel aegadel näeme tööstuseettevõtjaid kaubaturul üksteisega võistlemas. Nende püüd on seal võimalikult palju kaupa ära müüa, milleks tarvis on seda kaupa võimalikult odavalt valmistada. Selleks aga on tarvis töölisi viimaseini välja furnata.

Kuid see ei ole kõik. Selles võistluses ei tunne üksikud ettevõtjad mingit piiri valmistuse laiendamisel. Ja nii tuleb, et nad teatava aja järel rohkem kaupa turule on saatnud kui ära osta jõutakse. Tagajärjeks on korduvad kriisid, pankrotid, ettevõtete teismajäämine, laialine tööpuudus ja sellega kaugas käim viletsus ja nälj.

See on harilikul ajal. Nüüd, revolutsionikäigus, tarvitavad ärikuningad oma tööstuslikult ainuvalitust — peale määratute kasude fokkurookimise — jelleks, et ettevõtete fulgumise ja ühest kohast teise

wedamise läbi töölisti otse kunstliselt, ilma tõsise asjaliku põhjuseta uulitsale kihutada, neid elutarbete kõrgelefruumitud hindade juures ilma tööta jätta, nälgima sundida, et selkombel nende hulgas rahutusi sünnitada, mida siis wasturevolutsiooni kasuks ära tahtetaks tarvitada.

Rõigi niijuguuste nähtuste wastu, mis igapidi töölisteklassi kahjustawad, võib ainult sellega võidelda, et kontroll tööstuse- ja kaubanduseettewõtete üle nende ettewõtete tööliste kätte antaks. Need otustawad tarwilisel korral tööd wähenendada või tööaega piirata, lunas ja keda töölt lahti lasta, kuidas palkasid määrata, töowiljakust tõsta ja muud, mis ettewõtte tegemise kohta käib. Oma keskühisuste kaudu võimad siis töölistes wiimaks ka üleüldise töö- ja kaubaturu kohta kindlusele jõuda ja niihästi kriitiliste kui ka tööpuuduse kõrwaldamiseks abinõusid otsida. Täies- te ilmwoimata aga oleks tööliste kontrolli juures niijugune lagunemine ja korralagedus majanduslikes elus, nagu seda praegu Wenemaal näeme.

3. Sõja lõpetamine.

Ülearne oleks siinkohal weel sellest pikemalt arutamata hakata, mis sõda oma enam kui kolmeaastasel wältusel meile on toonud, või õigem — mis ta meilt on wiinud. Meie kõik kannatame ta kohutawate tagajärgede all — igakuks, iga filmapill, igal sammul, üksikult ja terve ühiskonnana.

Waewalt leidub kedagi, kes mitte mõnda oma sugulastest või sõpradest ei leinaks. Tarbeainete-puudus nõõrib hinge kinni. Riigiwõlad ahwardawad kohutawa maksukoormaga. Eugemata hulgal on kultuwarandusi sõja weriste hammaste wahel äwinenud...

Rahu! oli üks neist hüüdnõnadest, mille all Wenemaa rewolutsioniline töölisteklass ühes rewolutsionilise sõjawäega tsarismuse orjaahelad purustas.

Rahu igatsewad juba ka need, kes awalikult weelgi mõrtsukalilisele sõjale kihutawad ja „sõda kuni wõidurikka lõpuni“ jutlustawad. Nad ise teawad wäga hästi, et seisukord sõjawäljadel niijuguseks on ku-

junenud, et meel teise sellewõrra aastate jooksulgi wae-
wast otjustawat muudatust sõjakäigus wodata mõiks.

Sõjakäik kahe imperialistilise riiklonna wahel on
umbkotti jooksnud. Meeleini ja mõtteta oleks teda
sel püüdel edasi pidada, et wastast murda. See e ots-
tarbe ongi juba kauemat aega kadunud. Sõda jatka-
tasse nüüd weel oopis teistel põhjustel. Esiteks selle-
pärast, et teatud kapitalistlikud kihid omale selleläbi
määratut kasu kokku ajawad. Teiseks sellepärast, et
walitjustel raske on sõda tühjade kätega lõpetada, kuna
ometi igal maal rahwale suurt saaki tõutati. Ja kol-
mandaks kihutab ja õhutab sõda... meie armas „liit-
lane“ — Amerika kapital, kellele see ülitähtis on, et
Euroopa riigid endid wastamisi täieste ära nõrgestaf-
sid. See annaks temale seda awaramat võimalust
oma laialisi imperialistilisi püüdeid teustada. . .

Teisestküljest tõuseb ikka ähwardawamalt rah-
waste rahutus ja s u n n i b wiimaks kapitalistid endid
sõjalõpetamiseks sammusid astuma. Sest nad teawad,
et kui kord rahwad ise, otsekohe, üle oma walitsewate
kihtide peade, üksteisega rahu teewad, siis see rahu
igatahes mitte nende kihtide kasuks ei lange. Sellepä-
rast piawad nad ruttama.

Kuid niisamati teame meie, teawad kõik kurna-
tud ja orjastatud rahwakihid, et see rahu, mis kapi-
talistid oma wahel, ilma rahwa otsekohe tegewuseta,
põimivad, iialgi rahwaste kasuks ei sünni. Ja selle-
pärast piab rahwa püie olema, rahu teha teiste r a h-
w a s t e g a. Minult niisugune rahu mõib jäädaw olla.

Seesuguse rahwasterahu algataja oleks pidanud
ajutine walitus olema. Kuna see aga senini seda üles-
annet ei ole täitnud ja praeguse ajutise walitjuse ees-
otjas seisjatele seda ka edaspidi waeuast lootat on,
siis jääb seegi tähtis ja tarwilik samm — ajutama kogu
hooliks.

See piab ajawittmata need lepingud, mis wana
tsaarivalitus „liitlaste“ imperialistidega teinud ja
mille lammitas meid senini werewäljale on weetud,
tühjaks tunnistama ja kõigi sõdiwate maade r a h-
w a s t e l e ette panema: otsekohe ajutiiselt sõjariistade-

rahu kõigil sõjawäljadel välja kuulutada ja rahuläbi-rääkimiste juure astuda.

Meie teame, et see samm ainult revolutsiooni kaudu võib forda minna; kuid meie teame ka, et teist teed ei ole — rahwasterahu sõlmimiseks.

Wenemaa revolutsioniline demokraatia, kes esimesena selle sõja keerus rahu- ja wabaduselipu üles tõstis, kelle peale kõikide teiste maade demokraatliked ringkonnad ka nüüd veel lootuses waatawad; Wenemaa revolutsioniline rahwas piab ka rahwasterahu küsimuses otsustawa sõna üttelema, otsustawa sammuta astuma — kõigi maade demokraatiat üles kutsudes wabastawale revolutsionile.

Ja asutaw kogu olgu — kui seda mitte teisalt ennem ei tehta — see koht, kust Wenemaa revolutsioniline demokraatia oma üleshüüde välja saadab.

Teine käsulaud asutawale kogule.

Rahwawalitus ja selle neli nurgakiwi.

1. Mis sugune piab Wene riigi uus walitusseford olema?

Üleüldistes joontes wõiksime walitussefordasid nelja järku ehk kategoriasse jautada, nimelt: isewalitusliked monarhiad, konstitutsionilised monarhiad, parlamentliked wabariigid ja demokraatliked wabariigid.

Isewalitusline monarhia on riigiford, kus ülem walitusewõim, mis pärandamiseteel omandatud, ühe isiku käes seisab, kes teda piiramataalt tarwitab. See tähendab — piiramataalt selles mõttes, et seadus selleks kitsendusi ei tee, kuna tegelikult niisugune walitseja väga tihti ainult mängukanniks on teatawate ühiskondlikete kihtide käes, nagu seda wiimati Wenemaalgi nägime. Sest nüüdsel ühiskondlike elu arenemiseastmel, kus juba kõik kihid endid on organiseerinud, on igal walitusel ehk walitsejal wõimata wäljaspool neid kihtisid seista.

Konstitutsioniline monarhia läheb isewalituslikest monarhiast sellepoolest lahku, et siin

walitseja wõimupiirid konstitutsiooni ehk riigi põhjuseaduse läbi ette ära on määratud.

Sellejärele, misjughustel tingimistel kusagil see konstitutsiooni loomine sündinud, wõib walitseja (monarhi) wõimupiir laiem ehk kitsam olla. Ühel pool, nagu näit. Saksamaal, ulatab see peaaegu isewalitsuseni; teisel, nagu Inglismaal, on kuninga wõimust ainult wari järele jäänud. —

Kuid juba see põhjusemõte, et riigi juhataja kohal isik istub, kes oma wõimu mitte rahwast ei ole saanud, waid oma wanematelt pärinud, ehk — nagu rahwa põlimestamiseks üteldakse — „jumala armust“ saanud, juba see põhjusemõte ei luba meid küsimust üles seada, kas tulewane Wenemaa wast kumbagi neist riigikordadest omale ei wali. Riisjughusest wõimalusest ei tohi juttugi olla, kui rahwawalitsuse mõtet täieste maha ei taheta matta.

Wabariikliste walitsusekordadest on parlamentiline kind üldiselt tuttawam. Selle korra juures on seaduseandline wõim rahwaasemikkudekogu ehk parlamendi käes. Presidendi, kes rahwa poolt riigi ülemaks ametnikuks walitud, on ainult — kitsam wõi laiem — õigus parlamendi poolt tehtud seadusele oma teelbu (veto) peale panna. Ülem täidesaatev wõim on presidendi käes.

Riisjughuste wabariikidena tunneme Prantsusmaal ja Põhja-Amerika ühisriikid.

Kes nende riikide asutamise, nende põhjuseaduste loomise lugu tunneb, teab, et seal monarhistlikes kalduwused wäga suurt osa mängisid. Amerika ühisriikide loomisel ja riigikorra äramääramisel aimati terawalt Ingliise kuningriiklist walitsusekorda järele, ainult et pärandawa kuninga asemele walitaw president seati, kes just selle walimise läbi kindlamalt walijate kodanliste erakondade töbriistaks taheti teha. Tegelikult anti talle aga weel suuremgi wõim kätte kui Ingliise kuningal oli, ja see wõimu-ulatus on seal alaliselt weelgi kaswanud.

Ka Prantsuse kolmanda wabariigi loomisel, mis pärast Saksa-Prantsuse sõda, 1875. a. asutawas kogus

jündis, avaldas kuningriiklus väga tuntawat mõju, ja selle mõju all kujunesgi Prantsusmaa praegune walitsusjeford wälja.

Demokraatlises wabariigis, rahwawalitsuse juures, ei ole niisuguseid monarhilise walitsusjeforra jäänusid sugugi tarwis, ja ei olegi neid seal olemas. Mitte ainult rahwawalitsuse mõte ei nõua niisuguste isikliste wõimude kautamist, waid ka wabariiklise korra kindlustamine. Sest mitte arwaste ei ole juhtunud, kus wabariigi president omale monarhiwõimudele on kätte kiskunud. Hiljematest katsetest on kõigil weel Juanshikai wõimupäie Hiinamaal meeles.

Kõik tõsised rahwawalitsused on ilma presidentita olnud. Oli jeda esimine Prantsuse wabariik, on jeda praegu Schweitsi, Australia jt wabariigid. Riigi pea wõim niisugustes rahwariikides on rahwa enese käes. Tema on riigis isewalitseja. Riigi esitaja kogu-
sid teiste riikidega läbikäimises täidab ministrite esimees, peaminister. Aga see ei ole mitte rahwa poolt walitud riigipea, waid ainult walitsuse, täidesaatwa ameti, ministeriumi pea, ja wastutab ministeriumi ees; rahwa ees wastutab ühiselt terve ministerium.

Tõsise rahwawalitsuse juures ei wõigi see teisiti olla. Siin ei tohi rahwal ühtegi teist pead olla kui rahwas ise — ei monarhi ega ka presidenti. Rahwas ise piab ennast waltisema, rahwas ise on oma pea. Rahwa kõige ülem õigus, peadõigus, on oma pea järele elada. Ja jeda ei tohi rahwawalitsuse furd kitsendada . . .

Kuid mitte ainult presidentiküsimuses ei lähe demokraatline wabariik parlamentlifest wabariigist lahku, waid ka seaduseandlise ja kohtumõistmise wõimude küsimuses.

Parlamentlises wabariigis on otustaw wõim rahwaeesitajate kogu, parlamendi, käes. Rahwa asi on ainult neid esitajaid walida ja — muud midagi. Mis need esitajad terwel parlamendi tegewuse ajal toimetawad, selle kohta ei ole rahwal midagi otsekohe ütelda. Rahwas täidab ainult passiwse, tegewufeta pealtwaa-

taja aset. Niisama määre on rahwal otjekohe walitsuse kohta ütelda, kes mitte rahwa, waid parlamendi ees wastutaw on.

Parlament määrab rahwale maksud, kinnitab wäljaminekute celarwe; tema annab riigipoliitikale sihi ja walwab walitsuse (ministrite) tegewuse üle. Parlamendi käes on õigus sõda kuulutada ja rahu teha. Lühidalt — parlament on hulgapealine isewalitseja.

Rahwa õigus seisab ainult selles, et ta esitajaid parlamenti walida võib. Selleks tuleb ta nii ja nii mitme aasta järele kokku, kui — parlament seda määrab, annab oma hääle, ja . . . sellega on tema töö tehtud, ta võib minna.

Tõepoolest on see „õigus“ väga wilets õigus; ennem võiks seda kohuseks nimetada, mis parlament rahwale peale paneb, et parlamendi elu edasi kesta lasta.

Ragu seaduseandmisel ja täidesaatwa võimu üle walwamisel, nii on ka kohtuwõimu kontroleerimisel parlamentlise riigikorra juures rahwa käes väga kitsas õigus. Ka see võim on enese rahwa walwe alt wabastanud ja iseseiswaks kujunenud.

Kui laugele see kohtuwõimu iseseiswus võib minna, näitab Põhja-Amerika ühisriikides walitsew seisuford. Seal on ülem kohtuwõim nõndanimetatud ülemkohtu käes, kes üheksast kohtunikust koos seisab. Need kohtunikud nimetab president — parlamendi ülemkoja (senati) nõusolemisel — eluaja peale. Aja jooksul on see ülemkohus omale võimu wõtnud selle üle lõpulikku otsust anda, kas uus seadus on põhjusseadusega kokkukõlas või mitte. Kui ta seda ei ole, siis kuulutab kohus seaduse põhjusseaduse wastaseks ja teeb ta seega tühjaks.

Tegelikult otsustab siis see üheksameheline ametisse nimetatud kogu, ehk õigem — selle kogu wiite liikmeline enamus, seaduse üle, mis parlament oma tahes kofas wastu wõtnud ja president kinnitanud, kas ta on õige seadus või mitte.

Seesugune seisuford ei tee mitte ainult rahwa walitsuse, waid isegi parlamendi ja presidendi õigused

ruuliks. Siin ei ole enam parlamentgi, waid ülemkohus, täieliseks isewalitsejaks.

Demokraatline wabariik ei tohi mingit sellefarnast isewalitsejat luua, ei rahwaesituse ega kohutawdimu näul. Rahwas piab ise otjustaja olema.

2. Rahwawalitstufe neli nurgakiwi.

Esimine nurgakiwi, mis demokraatlikes wabariigis rahwa ülemwalitstust kindlustab, on rahwahäälamine ehk referendum.

Rahwas ei ole siin mitte ainult esitajate walija, waid ise otsekohe seaduseandja. Esitajad, kes parlament walitud, on ainult rahwa tahtmise täitjad. Nad töötawad kodunt, walijate poolt, kaasaantud kindlate juhtnõuude järele, walmistawad seaduste eelnõud ehk projektid ja — panewad need rahwa ette wastuwõtmineks wõi tagasilükkamiseks.

Rahwas ise otjustab, misjuguust seadust, misjuguust korraldust ta tahab, misjuguust mitte. Rahwas on walitseja, parlament ja walitus (ministrid) on ainult rahwa teenjad.

Seesugune korraldus ei ole mitte ainult rahwa enesewalitstufe kindlustaja, ta on ka kõige suurem ja põhjalikum koolitaja ja kaswataja awalikus elus. Sest iga farnane häälamine nõuab tingimata hääletusle tulewa kawatsuse awalikku arutamist ja läbisõelumist. Nüüd näeme niisuguseid sõelumisi, niisugust kihutustööd harilikult ainult walimiste eel. Rahwahäälamine paneks rahwa alaliseks sel mõttel tegewusse. Ajakirjandus, lendkirjad, koosolekud — kõik see tõmbaks terwe rahwa üleüldiste küsimuste juure, sunniks inimesi mõtlema ja sügawamale tungima. Üksigi ei saa siis awalikkude asjade peale käega lüüa, sest iga hoolimata ja wiltu astunud samm annab ennast rahwa enese naha peal tunda . . .

Tegelikult on rahwahäälamise toimepanek üksna lihtne ja suurel osal walimisekäigu farnane. Igale walijale toodakse lehed koju kätte, kuhu hääletusle tulewad kawatsused peale trükitud. Iga kawatsuse taga on tühi ruum, kahe poolega — „ja“ ja

„ei“ tarwis. Walijal ei ole nüüd muud teha, kui oma rist kas ja wõi ei alla tömmata ja leht hääletamiselasti panna, nagu walimiselehti. Lehtedelt üleüldse kokkuluetud „ja'd“ ja „ei'd“ näitawad siis rahwa enamuse otsust.

Seesugune rahwahääletamine ongi juba õige laialt tarwitusel. Nii, näituseks, lähewad Schweitsis kõik tähtsamad seadused ja walitsuse-ettewõtted rahwahääletamise alla. Ka Põhja-Amerika ühiskutes osariikides tarwitatakse tihti rahwahääletamist tähtsamate küsimuste juures. Australias liukati hiljuti rahwahääletamisteele üleüldise sundusliku wäeteenistuse kawatus tagasi. Nii et see tegelikult enam mingi ootamata uudis ei ole, waid teatawa rahwaõiguse laien-damine. —

Gesolematel asutawa fogu walimistel tuleb jaadikutele kohuseks teha, kohe asutawa fogu tegemise algul tunnistada, et see fogu ainult kawatusi walmistab, mis rahwa otsustamise alla lähewad. See oleks otsekohene rahwawalitsuse teustamine.

Uga rahwa seaduseandlikeks ülemwalitsuseks ja ijewalitsuseks on sellest wähe, kui ta ainult seadusekawatusi kinnitada ja tagasi liukata wõib. Tal on pealeselle weel seaduseandlist algatused õigust tarwis.

See algatusedõigus on teine rahwawalitsuse nurgakivi, ja ta seisab selles, et demokraatlikes wabariigis teatud armul kodanikkudel õigus on omalt poolt seaduseprojektisid ehk kawatusi ette panna ja nõuda, et need rahwahääletamisele pandaks.

Kui juur see „teatud arm“ piab olema, tuleb rahwal enesel ära määrata. On riikisid, kus see arm 3 % kodanikkude üleüldisest armust piab olema, teisel jälle nõutakse vähemalt 5 %. Peasajalikult oleneb see riigi üleüldisest elanikkudearwust. Ühestküljest ei tohi see määr liig kõrge olla, sest see teeks selle õiguse tarwitamise väga raskeks; teisestküljest aga annaks liig madal määr mahi seda õigust ka ilma mõjuwate põhjusteta tarwitada, mis rahwale ülearu kuluisid kaela tooks.

Niiuguses suures riigis, nagu Wenemaa, piaks protsendi määr igatahes õige madal olema, sest ei fiin juba üks protsent walimiseõiguslistest kodanikutest miljoni ligi ulatab.

Tegelikult wõib see algatusõigus, ehk initsiatiwe, kahel kujul esineda: esiteks sel wiisil, et algatajad ainult üleüldist soowi awaldawad, teatavas asjas nut seadust luua. Seadusekawa valmistöötamine, algatajate poolt närdatud juhtnõtete järele, jääks kas walitsuse ehk parlamendi hooleks. Teiseks — sel kombel, et algatajad juba ise walmist väljatöötatud seadusekawa ette panewad.

Arusaadaw, et ka seesugusel lool niisama üleüldist kihutustööd tuleb teha nagu hääletamise puhul, et teatud kawatsusele tarwiist armu allkirju saada, mis ettepanekut piab õigustama. Nii muutub ka see õigus tegelikult rahwa awaliku elu kooliks. —

Kaks eelmist nurgakiwi kindlustawad rahwale isewalitsuse seaduseandmise põllul. Demokraatlises wabariigis piab aga pealeselle ka walitsus otsekohes rahwa kontrolli all seisma. Selleks on tarwis, et rahwas walitsuseametnikud waliks ja ka lahti lajeks, kui need nende peale pandud kohusid rahwa nõudmise järele ei täida.

See rahwaesitajate ja walitsuseliikmete walimise ja lahtilasemise õigus on kolmas rahwawalitsuse nurgakiwi.

Selle nõude tähsusest saame aru, kui parlamentliste wabariikide sellekohast seisuforda waatleme, kus rahwaesitajad, olgugi nad rahwa poolt walitud, ja weel enam walitsuseliikmed, kes wopisgi mitte rahwa poolt ei ole walitud, rahwa usaldust tihti kurjaste tarwitawad.

Niihästi Prantsusmaal kui ka Põhja-Amerika ühisriikides ei pia parlamendiliikmed endid üleüldise mitte rahwa ees wastutajateks. Terwe parlamendi kestwuse aeg tehakse täieste omapead tööd ja alles nute walimiste eel püüetakse jälle lubaduste ja meelitustega rahwale ligineda. Seesugune hoolimatus rahwa wastu on sellepärast wõimalik, et rahwal õigust ei ole oma

esitajaid filmapilk tagasi kutsuda, kui nad walijate juhtnõõride järele ei talita.

Weel pahem on lugu walitfuseliikmetega, kes offekohe rahwa ees wastutajad ei ole. Need muutuvad ametis liig sagedaste wätkeste, rahwamaenlaste kildfondade käsituteks, teades, et rahwas oma takistawa läega neile kuidagi ligi ei ulata.

Õfegi meie Gesti awaliku elu lühike iga näitab juhtumisi küllalt, kus rahwa esitajad pärast walimisi kohe rahwarõhujate kilda läkfid. Ja niikaua kui seadus walijatele õigust ei anna, walitud asemikku tagasi kutsuda, ei ole muud abinõu kui kõlbline mõju, et neid petijeid tagasi astuma sundida. Kõlbline hukkamõistmine aga on neile isandatele harilikult nagu ane jalg wesi.

Muult täielik õigus oma esitajaid ja walitfustegelasi — niikasti täidesaatwa wõimu juures kui ka kohtuametites — walida ja lahti lasta annab rahwale nende üle täie otsustamisõiguse, millela rahwawalitfus mitte täielik ei wõi olla . . .

Wimaks tuleme demokraatlise wabariigi ja rahwawalitfuse neljanda nurgakiwi, kõigi teistegi nurgakiwide nurgakiwi juure, ja see on — sõjariistus rahwas.

Õiki õigused ja wabadusi wõib, kõige lõpuks, ikkagi sõjariistadega kätte wõita ja käes hoida. Kõigi õiguste aluspõhi on ikkagi — jõud.

Ka demokraatlises wabariigis ei wõi rahwaõigused muidu kindlustatud, rahwawabadused muidu jäädawad, rahwawalitfus üleüldse muidu püsiw olla, kui seda mitte jõud ülewal ei kanna. Ja see jõud piab ja wõib ainult sõjariistus rahwas olla.

Selle all ei tule mitte praegust üleüldist sõjawäeteenistust mõista, waid õigust ja kohust, et kõik kodanikud sõjariistus oleksid ja sõjatehnikat tunneksid. Demokraatlise wabariigi sõjawägi oleks seega terme sõjariistus rahwas.

See kodanikkudewägi ei seisaks mitte alaliselt teenistuses, waid käiks järkudekaupa ainult teatawatel tähtaegadel harjutustel. Alalist, seiswat sõjawäge nii-

juguse korra juures ei oleksgi, sest praegustes wabariikides näeme liig sagedaste, et alalisi sõjavägesid rahwa vastu tarwitatakse, ka siis, kui need nn. miilitawäed on. Kui aga rahwal enesel sõjariistad käes, siis julgeks waewalt mõni kapitalistide palgatud falk tööliste kallale tungida, et neid wägivaldselt tööle sundida.

Ka sõja- ja rahuküsimuse otsustamine võib tege-likult ainult siis tõsiselt rahwa käes olla, kui rahwas sõjariistus on, see on, kui ta ise otseskohe oma otsused tööde võib wita.

*

*

*

Kokkuvõttes piab siis demokraatlikes wabariigis rahwas ise ennaft walitsema. See on — rahwas piab oma üleüldisel hääletamisel otsustama seaduste was-tuwõtmise üle; rahwal piab õigus olema uute seaduste kohta algatusi ette panna; rahwas piab otsustaja olema oma esitajate ja walitawate ametnikkude üle, ja töö-tide oma õiguste kaitses piab rahwas sõjariistus olema. Mingit presidenti demokraatline wabariik ei tarwita, ja parlament ei pia seal mitte rahwa saatuse üle otsustaja, waid rahwa teenija olema . . .

Niisugused oleksid rahwawalitsuse korra pea-põhjusjooned, millekorwal weel ühte asja lühidalt puudutada tahaksime. See on rahmaesituse kogu kokku-seadet.

Enamiste kõik praegused parlamendid seisawad kahest osast, ehk, nagu neid Inglise parlamendi järele nimetatakse — kahest „kojast“ (house) koos: alamkoda ja ülemkoda. Esimise liikmed on harilikult rahwa poolt walitud, teine on paiguti walitsuse poolt nimetatud, paiguti seisab mitmesuguste asutuste, kogukondade jne esitajatest koos, paiguti on ka see rahwa poolt walitud, kuid wiimasel korral — kitsendatud alusel.

Kahe seaduseandlise koja mõte on see, et ülem-koda, mis harilikult wanameelssem on, waljastajaks ja kinnipidajaks oleks alamkojale, rahwalikumale esita-jatekogule, kui see walitsewate kihtide kasudele litga tegema tahaks hakata.

Kruusaadam, et rahwaliku walitsusekorra juures niisugust tagurlusepidurit tarwis ei ole, et demokraatline wabariik niisugust sisseseadet sallida ei tohi. Ei oleks ka siin, kus rahwas ise seaduste üle lõpuliku otsuse annab, kahel „kojal“ mingit mõtet. Rahwariigi parlament olgu ühekojaline ja saagu lühikeste tähtaegade, näit. paari aasta järele, ümber waltitud, et ehitajatekogu angumise eest hoida.

Kolmas käsuland ajutawale kogule.

Tähtsamad nõuded põhjusseaduse kohta.

Anna eelolewad nõudmised riigi walitsusekorra üleüldiseid põhjusjooi pidid ära tähendama, mis aluspõhjaks oleksid tõsiüle rahwawalitsusele, tuleb riigi põhjusseaduses weel peale nende terwe rida määrusid üles seada, mis osalt vähemate üksuste — omawalitsuste — tegewuse rahwalikule alusele rajaksid, osalt kodanikkude, kui isikute, õigusid ja wabadusi lüüdataksid.

Riigi awalikku elu eluhoonega wõrreldes wõiksime ütelda, et esimise käsulana nõudmised hoone aseme ära puhastawad ja ehitamisele kõlblikuks teewad. Teine käsuland paneb hoonele wundamendi, ja kolmas piab seinad ja katuse panema ja sisseseade looma. Seinte ja katuse ülesannet piawad omawalitsuse õigused täitma, kuna kodanikkude isiklikud õigused jelle õhtkonna loowad, mis hoone elamisele kohaseks ja mõnusaaks teewad.

1. Rahwawalitsus vähemates üksustes.

Demokraatline wabariik ei oleks mitte demokraatline wabariik, kui ta rahwawalitsuse põhjusemõtet mitte ka riigi vähemates üksustes, omawalitsustes, maksma ei paneks. Needjamad nõudmised hääletamise, walimiste jne kohta, mis üleriiklises walitsusekorras üles seatud, piawad ka omawalitsuses maksma. Iga eraldi maosja, iga kubermang, iga maakond (kreis), linn, wald piab oma kodustes asjades omaette demo-

fraatline wabariit olema, jellejama täieliku rahwawalitjusega, mis üleriikliselt sisse seatud.

Niisugune kodune rahwawalitjusus on täienduseks, sissuks ja ettemalmistuseks üleriiklilele rahwawalitjusele ja loob ning kaswatab selle olluse, mis üleriiklist rahwawalitjusst kannab.

2. Rahwaste enesemääramise-õigus.

Reis riikides, mis mitmesugustest rahwustest koos seisawad, võib tõsisest rahwawalitjusest ja wabadusest ainult siis juttu olla, kui üksikud rahwused wabalt ise, oma üleüldise, rahwaliku otsustamise järele tahawad teistega koos elada.

Selleks on tarwis, et neil niisugune otsustamise-wõimalus oleks. Rahwa enesemääramise-õigus — rahwalikus mõttes — tähendab siis peaasjalikult seda, et rahwas ise otsustada võiks, misjuguise riiklise seijupaiga ta walib, kas tahab täieste iseiseiswaks jääda, või mõne teise rahwusega ühineda. See ei tähenda mitte, et iga rahwas omale iseiseiswa riigi asutaks. Dopis selle wastu — wäikestel rahwustel oleks tih-tigi kohasem teiste, suuremate, naabritega ühineda. Seda tuleks aga tal ikkagi ise, wabalt, otsustada. Kus niisugune eneseotsustamine puudub, seal ei või ka tõsisest enesemääramisest juttu olla.

Rahwa enesemääramise teustamine on aga võimalik ainult tõsiselt rahwalikus wabartigis. Sellepärast töötawad kõik need kihid ja erakonnad, kes mõnda teist walitjusekorda tuetawad ehk soowitawad, rahwa enesemääramise-õiguse kahjustamiseks, ja sellepärast piawad kõik nõudanimetatud „wõerasrahwad“ — muuseas ka meie eestlased — kes omale täielikku enesemääramise-õigust tahawad, nimelt ja ainult demokraatlist wabariiki Wenemaal kätte püüdma.

Ainult niisuguses korras on meil oma emafeel koolis, kohtus ja mujal koduses elus ja asjaajamises kindlustatud; ainult niisuguses korras wõime oma rahwusliku iseäraldusi wabalt oma üleüldisimiliseks arenemiseks ja tätenemiseks ära tarwitada, ja ainult niisugusel teel äwitame selle rahwusliku wiha

ja waenu, mida senini walitsewad kihid oma walitjuse finnitamiseks tarwitasiid ja mille abil nad rahwaid koguni mõrtsukalisele tapmiselegi ajasiid.

Rahwaste enesemääramise-õigus on jcega paratamata eeltingimiseks üleilmsele rahwastewennastusele.

3. I s i k u w a b a d u s .

Nagu üksikutel rahwustel, piab ka üksikutel kodanikkudel oma, niitelda, kodustes asjades läielit enesemääramise-õigus olema.

Iga kodanik võib wabalt liikuda kuhu ta tahab; võib omale wabalt soowi järele elukutset ehk tegewust walida, milles teda ei usu-, rahwuse- ega suguwahed ei tohi takistada.

Teisestküljest võib isikuwabadusest ainult seal rääkida, kus i s i l u p u u t u m a t u s — ja sellega ühendatud korteripuntumatus — kindlustatud on.

See tähendab, et ühtegi kodaniku ei tohi ilma sellekohase kohtu käsuta kinni wõtta, niisama kui ka läbiotsimisi ilma kohtuwõimu lubata ei tohi toime panna, kui süüteu kohta mitte asjalikka tunnistusi ei ole ette toodud.

4. S ü d a m e t u n n i s t u s e = , s õ n a = , t r ü k i = j n e w a b a d u s .

Iisikuwabadusega ligemas ühenduses, selle täienduseks on piiramata südametunnistuse-, sõna-, trüki-, koosolekute-, ühinemise-, streigi- jne wabadus.

Iga kodanik võib uskuda ja õigeks pidada, mis ta tahab; keegi ei tohi teda selles keelata, takistada, ega tohi see ta kodanikuõigusi kitsendada.

Rahwalikus wabariigis ei wõi juttugi olla sellest, et üks wõi teine usk „walitsewaks“ ehk „riigiusuks“ oleks, mille kõrwal teiseusulisi teise järgu kodanikkudeks peetakse. Usk (ja kirik) tuleb walitjusest täieste ära eraldada ja iga üksiku kodaniku oma asjaks jätta, ehk, nagu üteldakse, kirik tuleb riigist ära lahutada. Arusaadam, et kirikul, s.o. usnesitajatel, mingiingust asja ei tohi olla koolidega, mis rahwa poolt

üleval peetakse. Üksigi usjuorganisatsioon, üksigi „kirik“, ei tohi avalikku kooli oma waadete tallermaaks teha.

Sellewastu piab igal kodanikul täielik wabadus olema avalikult oma usku, arwamisi, waateid niihästi sõnas kui trütkis awaldada ja igal ajal ja igas paigas, kus see teiste wabadust ei kitsenda, teisi kodanikka kofku kutsuda, koosolekuid pidada, ühifusi luua jne, ilma et selleks mingisugust luba ehk teatamist tarwis oleks.

Niisamuti iseenejest mõistetakse on, et töölistel täielik õigus ja wabadus piab olema oma seisukorra parandamiseks ühineda, streikisid toime panna, hoi-
kotti wälja kuulutada jne.

5. Täielik üheõiguslus.

Pealeselle, mis eelolewates punktides kodanikuõiguste kohta juba üeldud, tuleb weel tähendada, et rahwalikus wabariigis ühelgi kodanikul mingisuguseid iseäralisi eesõigusi ei tohi olla. Kõik seisuslised, sündimisest omandatud, waranduslised, hariduslised ja muud eesõigused tulewad ära kautada. Kodaniku seisukorra kohta teenistuses, ametis jm piab ainult ta wõimine otsustaw olema.

Et tegelikult see üheõiguslus warjaks wõib õr-
neda, kui näituseks kohtu ees ühel poolel wõimalik on omale kaitsejat palgata, teisel mitte, siis piab rahwa-
waltsus igale kodanikule kohtu ees õiguse kaitse
juba põhjusseaduses ära kindlustama.

Arusaadaw, et rahwalikus wabariigis ka kõik ametnikud ja walituseliikmed oma tegude eest, nagu iga teinegi kodanik, kohtu ees wastutawad on, mitte nii nagu seda wana tsaarivalituse ajal ja isegi mõnes wabariigis näeme, kus ametnikka lõpmata raske on kohtu ette saada, ja kuigi see wõimaks korda läheb, siis nende üle ioopis isesugused kohtunikud kohut piawad, mis muidugi raske patustamine on kodanikkude ühe-
õigusluse põhjusemõtte wastu.

6. Töökaitse.

Olguigi, et eespool juba üleüldisest tööliste kontrollist tööstuse- ja kaubanduse-ettewõtetes rääki-

time, ja et seejalgune kontroll iseenesest mõista annab, et töörahwatõhid riigis juhtivat osa mängivad; siisgi, niikaua kui kapitalistline kord lõpulistult ei ole ära mündetud, tuleb sellega rehkendada, et kapitalist majanduslikelt tugemamaks pooleks jääb, kelle ülewõimu vastu töölisterklass ennast seaduslike kaitsega piab warustama.

Sel mõttel kõneleme siin eraldi weel töökaitsest, ehk, õigmine, töölisterkaitsest, mille tähtsamad, üleüldised põhjusjooned ka põhjusseadusesse tulewad üles võtta. Siinkohal nimetame neist lühidalt ainult tähtsamad.

Kõigepealt tuleb tööpäewa pikkuse ülemmäär kindlaks teha, see on ära määrata, kui pikk kõige pikem tööpäew tohib olla. Selleks määraks on töölisterklass ammu juba 8 tundi üles seadnud ja ta lordab seda nõudmist ka Wenemaa demokraatlike wabariigi loomisel, ja seda suurema õigusega, et uueaja tehnikaline edu töö ikka järjeste wiljakamaks teeb, mis teiseistkõigest tööpäewa lühendada lubab. Ja kui kuuleme, et näituselt „metifikus“ Mexikos hiljuti see tööpäewa pikkuse piiri aramääramine on uude põhjusseadusesse üleswõetud, kui palju enam ole meil, Wenemaal, asja sedasama nõuda. Tööliste organisatsioonide hoolde jääb, edaspidi tarbet mööda selle määruse lühendamist nõuda . . .

Teine üleüldine nõudmine on töötöö ärakeelamine, peale nende ettewõtete, kus see ühel wõi teisel põhjusel tingimata tarwiline on.

Kolmandaks tulewad põhjusseaduses üleüldised kaitsemäärused naisterahwaste- ja lastetöö kohta kindlaks teha, nagu neid töölisterorganisatsioonid üksikasjalikult on wälja töötanud ja nagu seda nende kätide terwilised tingimised nõuawad.

Ka töölisterkinnitamine kõige laiemates piirides, nagu: õnnetuste, surma, töowõimetuse, wanaduse, haiguse, tööpunduse jne vastu, kui ka riikline töökaitse terwilises ja õiguslikes mõttes, tulewad põhjusseaduses üleüldistes joontes ette ära tähendada.

7. Sunduslik kooliõpetus.

Kõigi eespool ülesluetud õiguste ja vabaduste kõrval tuleb ka mõned kohustused ära tähendada, ja esimene ning tähtsam neist on üleüldise hariduseandmise sundus.

Selle all tuleb mõista sunduslikku kohustust, et iga laps vähemalt teatud vanaduses piab koolis käima. See nõue on iseäranis tähtis Wenemaa oludes, kus musta tsaarivalitsuse armust rahwaharidust senini raudkamikšas kinni peeti ja kus nüüd isegi rahwameelsed ringkonnad küšivad: kas Wene rahwa harimatus siiski mitte rahwawalitsuse sisseseadmist võimataks ei tee? Kas suudab see rahvas ennast tõeste ise walitseda?

Seda suurem piab rahwaliku wabariigi kohus ja hool olema, seda puudust parandada ja rahwa waimlist pimedust lahutada, mida senini tagurlised rahwakurnajad rahwa orjaahelais hoidmiseks tarwitasiid ja mille abil nad kõik senised wabadusepüüded maha surusiid.

Üleüldine maksuta ja sunduslik kooliskäimine kõigile lastele teatava vanaduseni (töölisteklass nõuab seda 16 eluaastani), kusjuures riik ja kogukonnad hoolt piawad kandma, et see tõeste kõigil ka võimalik oleks; ja peale selle wanaduse laialised võimalused edasiõppimiseks, kel seks soowi on — need nõudmised piab ajutaw kogu juba riigi põhjuseadusesse üles wõtma.

8. Maksude korraldus.

Tõpuks tuleb demokraatlise wabariigi põhjuseaduses ära tähendada see põhjuseaduse mõte, mille järele riigikodanikud riigi kuludekoormat piawad kandma. Ja see põhjuseaduse mõte olgu: iga kodanik kandku kulusiid jedamööda, kuidas tal selleks jõudu. See tähendab, et maksudemääramiseks ainult üks mõedupunu võib olla — isiku sissetulek.

See põhjuseaduse mõte nõuab, et kõik kaudsed maksud, nimelt maksud tarbainete pealt, ära tulewad kantada ja nende asemel üksainus maks — sissetuleku-

makst — fisje seada. Ja see nimelt progressiivlihel kujul. See tähendab: mida suurem kellegi sissetulek, seda suurem see osa ehk protsent sissetulekust, mis maksuks läheb.

Näit.: kui 1000-rublalise sissetuleku pealt 1 % maksuks määratakse, siis teeb see 10 rubla aastas. 5000 pealt teeks 1 % — 50 rubla. Aga 1000-rublase sissetuleku juures on raskem 10 rubla ära maksta kui 5000 juures 50 rubla. Sest esimesel korral jääb maksjale ainult 990 rbl. järele, viimasel korral aga 4950 rubla. Seega tuleks 5000-rublase sissetuleku pealt suurem protsent, ütleme 2 % maksu võtta, mis 100 rubla välja teeks. 10 000 rubla pealt 3 % ehk 300 rubla jne — mida suurem sissetulek, seda suurem protsent läheneb maksjuleks, kuna õige väikesed sissetulekud, mis vaevalt ülespidamist annavad, täitsa maksuwahtaks jäägu.

Riisuguse maksusüsteemi juures on võimalik maksukoormat õiglaselt ära jautada ja kehvamate lihtide senist seisukorda kergitada.

Lõpusõna walijatele.

Kui juba igasugune walimine, igasugune woli-tuseandmine esitajale omaistkohast tähtis ja etteawaatust-nõudew on, siis seda enam weel esitajate walimine asu-tawasse kogusse, millel nii suured ja tähtsad ülesanded täita, nagu seda eespool lühidalt oleme näinud. Siin tuleb walijatele ikka ja ikka jälle hiiüda, et nad silmas ja kõrwad lahti hoiaksid, kui nad oma liisu wiskawad. Sest iga hääle küljes ripub siin osake Wenemaa üle-üldist saatust. Sellepärast ei ole üleaarne, kui sellest weel eraldi juttu teeme.

*

*

*

Sarilikult wolitab inimene enda eest ikka ju ainult seda, seda ta tunneb ja teab, et wolinik wolitaja usaldust kurjaste ei tarwita, et ta nimelt seda teeb, mis wolitaja talle teha usaldanud. Riisugune nõudmine

täib loomulikult ka poliitikaliste walimiste kohta. Ka siin piaks iga walija oma kandidati tundma ja teadma, et walitaw isik esiteks tõepoolest põhjalikult tunneks ja teaks, misjughused nende rahwahulkade nõudmised on, kelle eest ta wälja saadetakse, ja teiseks, et ta ka tõeste i see neid nõudmisi õigeks tunnistaks ja walmis oleks nende täidewiimise eest wälja astuma.

Aga siin tuleb küsimus: kuidas on see võimalik? Võib olla, et iga walla elanikud oma hulgast niisuguse kodaniku leiaksid, keda nad usaldada võiksid ja keda nad julgeksid oma eest wälja saata. Kuid kahjuks ei tunne ega tea jeda isikut teiste waldade ja linnade kodanikud. Terwe Gestimaa kohta (Gesti kubermang ja Põhja-Eiwiimaa) tuleb aga asutawasse kogusse 8 jaadikut walida, ja needgi üheskoos.

Siin tuleb oma koduküla kandidatidest, tahes wõi tahtmata, taganeda ja niisuguste ümber ühineda, kes laiematele ringkondadele tuttawad.

Seesugune ühinemine ja kandidatide wäljaotamine on aga üksikult, lahusseiswatel walijatel peaaegu ilmwõimata; siin tuleb paratamatalt parteidesse ühineda ehk parteide kandidatide juure jääda. Parteid on enamiste ülemaaliselt organiseeritud, nemad tunnewad paremine oma tegelasi, keda kandidatideks wõiks üles seada, ja partei kaudu on kandidat teatawa kindla korra all; ta läheb asutawasse kogusse juba ennemalt partei poolt wäljatõttatud kawaga, ja on partei ees wastutaw. See annab walijale tema kohta teatud kindlustuse.

Sellewastu kuuleb weel osa walijate ringkonnast poliitiparteide kohta teatud umbusaldust. Poliitikameestest ja parteimeestest arwatakse nii mõnelgi-pool weel, et need ühele wõi teisele „poole“ hoiawad ja mitte „erapooletud“ ei ole, kuna paljud weel just „erapooletuid“ kõige õigemaks piawad.

See waade on põhjani ekslik awalikus elus, ja ta kaub elu enese õpetusel ikka enam ja enam ära, sedamööda kuidas rahwas ise awalikust elust hakkab osa wõtma. Meieajal näeb juba iga inimene selgeste, et terwe ühiskond ikka terawamine kahte leeri hakkab

jagunema — ühes on senised isandad ja läskijad, teises need, kes sõna on pidanud kuulma ja ennast oma igapäevaseft tööst elatama. On ju veel küllalt ka niisuguseid, kes dieti ei ühte ega teise ei kuulu, kuid need kõiguvad fõrd siia, fõrd sinna, kuhupoole tugewam tuul puhub, ja ei wõi sellepärast kunagi otsustawad olla.

Sedamööda kuidas ühiskond klassidesse jaguneb, tuleb tal paljude küsimuste juures wastamisi pörgata. Töötegitatel on palgaküsimus kõige tähtsam, ja siin paistab kohe, kuidas üks pool ühele, teine teisele kisub.

Niisama on lugu tööajaga, tarbeainete müümise ja ostmisega ja kõigi teiste asjadega. Lühidalt — tööliste ja peremeeste kasud käiwad risti üksteise wastu.

Sel lool on üksna arusaadam, ei wõi dieti teisiti ollagi, kui et mõlemad klassid üksteisest lahus endid korraldamad (organiseeriwad) ja lahus igatiks oma kasude kohalt nõudmisi awaldab.

See on parteide loomulik alus ja kaswamine, ja keegi ei wõi siin ühte ega teist poolt sellepärast hukka mõista, et ta parteimees on; niisamuti ei wõi siin „erapooletust“ olla. Kui peremees ja sulane tööpalga pärast wõitlewad, siis ei ole „erapooletut“ seisukohta olemasgi. Wõib olla kas poolt wõi wastu — see on kõik. „Erapooletuks“ jääb siin ainult see, kes ei oska ehk ei — julge kummalegi poole seisukohta wõtta.

Partei asi ei ole nüüd enam isiklik asi, nagu see wast ennemalt wõis olla, waid terve ühiskonna klassi asi, ja sellepärast ei ole mingit põhjust isiku wastu sellepärast, et ta parteimees on, umbusklik olla. Otse selle wastu — kandidat, kes partei poolt üles seatud, näitab just selle kaudu, et tal teatud usaldus selja taga seisab, mis ta oma klassi kasude eest wõideldes on ära teeninud.

*

*

*

Dopis raskem ja keerulisem on teine küsimus: mis sugune partei on see, keda walija piab usaldama, kelle kandidadile oma hääle andma?

See küsimus on seda raskem wastata, et kõik parteid ennast r a h w a parteideks, r a h w a nõudmiste

awaldajaks, r a h w a kasjude kaitsjaks tunnistawad, ja igapäewasel inimejel fagedaste raste on ise järele kat-
suda, kui kaugelt see tõendus ühe wõi teise partei juu-
res tõsi on, jeda enam, et partei programmid tihti üle-
üldiselt õige ilusate ja meelitawate sõnadega on kir-
jutatud.

Siiski — iga walija p i a b selgusele jõudma, kui
ta oma häält mitte umbkotis ei taha anda. Kuidas
jeda teha?

Üldiselt maksab muidugi juhtsõna: katstuge
õid kirjad läbi ja mis kohane, sellest pidage kinni. Et
see läbikatsumine aga raste on, siis soovitame wähe-
malt mõne ühiku tähtsama küsimusega proowi teha.

Walija wõtku selleks mõni tähtsam küsimus ja
nõudku igalt erakonnalt wastust: esiteks — kuidas wõ-
tab erakond selles küsimuses seisukohta, ja teiseks —
kuidas tahab ta oma seisukohta maksma panna.

Wõtame näituseks paar küsimust — maaküsimuse
ja sõjaküsimuse. Missugune on tuttawamate erakon-
dade seisukoht ja taktika (tegemusewiis) neis küsi-
mustes?

Cesti kodanlikud parteid ja „liidud“, nagu Posti-
mehe demokraatline erakond, Maaliit, Cesti demokr.
liit ja teised sarnased kogud ei wõi maaküsimuses min-
git põhjaliku sammu r a h w a kasuks astuda, sest suur
osa nende erakondade liikmeist on maomanikud. Mis
nad ka iganes jes asjas räägiwad, see on ainult sõnade-
kõli. Riisamati on lugu sõjaküsimuses. Siin on nad
algusest peale kõige ägedamad sõjakihutajad olnud ja
on jeda tänapäewani. Ajutise walitsuse pealetungi-
misele-kihutamise hullustus juwel leidis Postimehe ja
teiste kodanlike lehtede poolt kõige elawamat wastu-
kaja. Nende hiid sõna on üleüldine kapitalistide
hiid sõna: sõda kuni wõidurikka lõpuni — jooksku
sealjures kas wõi terwed jões rahwa werd! . . .

Sotsialrewolutsionäärid ja sotsialdemokraadid
wähemlased (Cestimaa „ühendus“) seawad maaküsi-
muses rahwalikumad nõudmised üles. Kuid nende
tenstamises läiwad nad seesugust rada, mis iialgi ees-
märgile ei wõi wiia. Muuseas on mõlema par-

tei nõudmine, et maa saaks mõisnikkudest ära võetud ja rahwale antud. Kuid tegelikult on nad mõlemad jeniini walitsuses püüdnud mõisnikkudega käsi käes töötada, ja seesugusest tegewusest on ometi ilmwoimata loota, et see rahwale maa kätte annab. Mõisnikud ei ole ometi nii rumalad, et nad wähemlaste ilusate programmide pärast oma maad ja mõisad käest ära annaksid.

Sõjaküsimuses on seisukord weel hullem. Siin on niihästi üks kui teine partei walitsuse sõjapoliitikat tuetanud, niihästi tšaarivalitsuse ajal kui ka nüüd, ajutise walitsuse ajal, kus just nende parteide käes sõjaküsimuse otsustamine seisisgi. Mõlemad parteid tuetasid waimustatult walitsuse kihutust pealetungimisele, mis nii õnnetult lõppes; mõlemad nurusid rahwalt raha, et kapitalistide sõjapoliitikat jatkata.

Enamlaste partei, sellewastu, on algusest peale sõda hukka mõistnud ja selle wastu wõidelnud, näidates, et see kapitalistide ettemõte on ja rahwale äwiltust toob. Ja ka nüüd nõuab ta järelejätmata, et walitus ajawiidmata rahulettepaneku teeks -- Europa rahwastele.

Maaküsimuses, nagu kõigis teistesgi küsimustes, rõhutab enamlaste partei ikka ja ikka seda, et rahwas ainult oma jõul suudab oma elujärge parandada, mitte aga tagurliste erakondadega, rahwarõhujatega kokkuleppimist sobitades, kus iialgi rahwa kasude kaitsmist loota ei ole, waid rahwa petmist. —

Niisuguseid proowisid wõib iga walija ka teiste küsimuste kohta teha.

Kodanlised ringkonnad kiitlewad iseäranis jellega, et nemad Cesti rahwuse kaitsjad oleswat. Enamlasi nimetatakse harilikult rahwuse äraandjaks. Tegelikult aga oleme näinud, et just enamlased alati Cesti keele tarwitamise õigust kõige südamalt on kaitsnud.

Kui läinud suwel Cesti isamaalased oma maru-rahwuslike „kongressiga“ kohalikud Wene elanikud wihale promotseerisid, siis olid jällegi enamlased, kes selle promotatsiooni wastu üles astusid. ja oma punaste lip-

pude all, rahwaste wennastust tennstades, marurahwuslaste püietele piiri panid.

Teisestküljest kirjendawad kodanlijed erakonnad, ja niisama ka sotsialrewolutsionäärid ja wähemlased, palju Gesti iseseiswusest ja kiruwad ning mustawad enamlasti, et need Gesti mitte isewalitjust ei tahtwat. Kuid tegelikult sobitawad kõik eelmised erakonnad — peale enamlaste — walitsuse juures lepinguid nende Wene kodanliste erakondadega, kes . . . iga rahwuslike iseseiswuse mõtet wägiwallaga maha juruwad. Nad tuetawad seda ajutist walitjust, kes wägiwallaga Soome iseseiswuse püüide vastu astus . . . Meie küsimine: kas sel wiisil, rahwaste iseseiswust maharõhujaid erakondi tuetades, rahwawaenulist ajutist walitjust tuetades, tahetaksegi Gesti rahwale iseseiswust luua? See oleks lihtsalt rahwa ninapidiwedamine, miind midagi . . .

Saagu neist näitustest.

Kui lugeja sel kombel üsifuid erakondi hakkab proowi peale panema, siis leiab ta, misjugused erakonnad rahwa heaks — tihti ka rahwa petmiseks — ilusaid sõnu on teinud, ja misjugused tegelikult rahwa õiguste kaitseks wälja on astunud. Siis leiab ta, et wiimaste hulka ainult . . . enamlastepartei järele jääb, see partei, keda wasturewolutsioniline ajutine walitus kodanlaste kihutusel ja sotsialrewolutsionääride ning wähemlaste lahtel ja ohtral tuetusel „wal“ Wenemaal endiste tsaariaegsete abinõudega taga on küsanud, nagu alati ja ikka rahwa õiguste kaitsejatega on tehtud. See erakond, kes ammu juba näitab, et teiste sotsialistide erakondade koostõttamine kodanlastega wasturewolutsioni toob, mis ka sündis. See erakond, kelle peale küll lõpmata mustust ja süüdistusi loobiti, ta tegelasi äraandjateks ja Saksa agentideks sõimates, kuid kellele kaugeist suurem osa organiseeritud töölistest trunks on jäänud, ja kelle seisukohta wiimasel ajal ikka enam ja enam on hakatud õigeks tunnistama — ka nende tööliste poolt, kes senini wähemlaste ja sotsialrewolutsionääride lipu all kodanlastega kokkulepet otsisid.

Ja siis tuleb valija viimaks lõppuotsusele, et ta ainult siis julgeste rahva nõudmisi tuetab, kui ta asutawasse kogusse enamlastepartei kandidaadid saadab. Selle partei nõudmised ja seisukoht on see, millega ta eolewatel lehekülgedel tuttawaks saanud; nende nõudmistega saadab enamlastepartei oma kandidaadid wälja, nende eest kohustab ta neid asuwas kogus mõitlema, ja kui valija need nõudmised oma leiab olevat, siis andku ta oma hääl — enamlaste kandidaatide nimekirjale.

§. 30 f.

Ar 917
Pöögelmann

EESTI
RAHVURELMATUKOGU

8091

Tallinna Eesti

Muuseumi Ühingu

raamatukogu, inv. № 387